

УДК 378.046-021.64:37.015.31

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7\(13\)-496-506](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7(13)-496-506)

Вітвицька Світлана Сергіївна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. В. Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, тел.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0002-9541-2635>

Бірук Наталія Петрівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри професійно-педагогічної, спеціальної освіти, андрагогіки та управління, Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. В. Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, тел.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0003-3013-2015>

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРАКТИКУМ»

Анотація. В статті обґрунтовано, що процес розвитку творчих здібностей вчителів трудового навчання і технологій зумовлений потребою суспільства в особистості педагога, здатного орієнтуватися у потоці інновацій, використовувати сучасні методи, форми та технології у своїй діяльності. На основі аналізу науково-методичної літератури уточнено основні поняття дослідження (творчість, творча діяльність, творчі здібності, технологія, інформаційно-комунікаційна технологія, здобувач вищої освіти, вчитель трудового навчання та технологій).

Творчість визначається як свідома, цілеспрямована діяльність людини, спрямована на пізнання і переосмислення явищ дійсності, створення нових оригінальних задумів, предметів, витворів, які досі не існували як процес створення чогось нового на основі перетворення, отримання нового результату або оригінальних шляхів і мети його одержання. В творчій діяльності відбувається пластичне перетворювання об'єкту, а також внутрішнього світу, інтелектуальної енергії, духу суб'єкта у світ реальних речей, ідей, думок, теорій.

Висвітлено різні підходи до визначення поняття «творчі здібності» та визначено їх сутність і структура. Творчі здібності особистості визначаються як симбіоз психічних та фізичних особливостей, що виявляться у тих чи інших видах творчої діяльності та передбачають здатність прогнозувати свої

майбутні дії, попередньо їх планувати, здійснюючи розумові операції. Теоретично обґрунтовано систему формування та розвитку творчих здібностей здобувачів вищої освіти у процесі занять з дисципліни «Технологічний практикум». З'ясовано, що процес розвитку відбувається у практичній діяльності шляхом опанування різних технологій створення продуктів та речей. Охарактеризовано зміст, форми, методи формування та розвитку творчих здібностей здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у процесі вивчення дисципліни «Технологічний практикум» на основі власного досвіду. Проаналізовано рівень мотивації та рівень сформованості творчих здібностей здобувачів вищої освіти і подано приклади використання інформаційно-комунікативних технологій, презентацій, види проєктів, створених здобувачами на заняттях з дисципліни «Технологічний практикум».

Ключові слова: творчість, творча діяльність, творчі здібності, технологія, інформаційно-комунікаційна технологія, здобувач вищої освіти, вчитель трудового навчання та технологій.

Vitvytska Svitlana Sergiyivna Doctor of pedagogical sciences, professor, professor of the department of professional and pedagogical, special education, andragogy and management, Zhytomyr Ivan Franko State University, str. V. Berdychivska, 40, Zhytomyr, 10008, tel.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0002-9541-2635>

Biruk Nataliya Petrivna Candidate of pedagogical sciences, docent, docent of the department of professional and pedagogical, special education, andragogy and management, Zhytomyr Ivan Franko State University, V. Berdychivska St., 40, Zhytomyr, 10008, tel.: (0412) 43-14-17, <https://orcid.org/0000-0003-3013-2015>

DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS OF FIRST-LEVEL HIGHER EDUCATION (BACHELOR) STUDENTS IN THE PROCESS OF STUDYING THE DISCIPLINE «TECHNOLOGY PRACTICUM»

Abstract. The article substantiates that the process of developing the creative abilities of teachers of labor education and technology is conditioned by society's need for a teacher who is able to navigate the flow of innovations, use modern methods, forms and technologies in their activities. On the basis of the analysis of scientific and methodological literature, the main concepts of research (creativity, creative activity, creative abilities, technology, information and communication technology, higher education student, teacher of labor training and technology) were specified.

Creativity is defined as a conscious, purposeful activity of a person, aimed at learning and rethinking the phenomena of reality, creating new original ideas, objects, works that did not exist until now as a process of creating something new on the basis of transformation, obtaining a new result or original ways and goals of obtaining it. In creative activity, there is a plastic transformation of the object, as well as the inner world, intellectual energy, spirit of the subject into the world of real things, ideas, thoughts, theories.

Different approaches to defining the concept of «creative abilities» are highlighted, and their essence and structure are determined. The creative abilities of an individual are defined as a symbiosis of mental and physical features that will manifest themselves in certain types of creative activity and involve the ability to predict future actions, pre-plan them, performing mental operations. The system of formation and development of creative abilities of students of higher education in the process of classes in the discipline «Technological practicum» is theoretically substantiated. It was found that the development process takes place in practical activities by mastering various technologies for creating products and things. The content, forms, methods of formation and development of creative abilities of first (bachelor) level higher education students in the process of studying the discipline «Technology practicum» are characterized based on their own experience. The level of motivation and the level of formation of the creative abilities of students of higher education are analyzed, and examples of the use of information and communication technologies, presentations, and types of projects created by students in classes in the discipline «Technological practicum» are given.

Keywords: creativity, creative activity, creative abilities, technology, information and communication technology, student of higher education, teacher of labor training and technology.

Постановка проблеми. Одним із головних пріоритетів, що визначає траєкторію розвитку української вищої освіти є її перетворення на ефективний важіль культурного, соціального, економічного розвитку країни та створення інноваційного середовища, у якому суб'єкти освітнього процесу опановують уміння самостійного набуття знань та застосування їх на практиці. Оволодіння здатністю використовувати інформаційно-комунікаційні технології у процесі навчання є важливою складовою професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання і технологій. Ця проблема знайшла сьогодні віддзеркалення у цілеспрямованій політиці України щодо інформатизації суспільства та необхідності оволодіння молоддю робітничими професіями (Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про національну програму інформатизації» (2020 р.), Постанова «Про затвердження Національної рамки кваліфікації» (2020 р.), Державний

стандарт базової середньої освіти» (2020 р.), Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки (2020 р.)). На сучасному етапі розвитку педагогічної науки актуальним постає проблема розвитку творчих здібностей майбутніх поколінь педагогів, яка передбачає їх здатність критично мислити, виявляти ініціативність, нестандартно підходити до вирішення завдань, які ставить перед ними сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування освітньої парадигми професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій представлено у працях: І. Андрощук, Н. Борисенко, Р. Горбатюк, О. Коберник, М. Кориць, Є. Кулик, М. Курич, Г. Левченко та ін. Передумови та чинники, сутність творчих здібностей особистості розкриті у працях: О. Антонової, Г. Костюка, С. Максименка, В. Моляко, О. Музики та ін. Застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти присвячені праці: О. Барна, В. Бикова, Т. Гільберг, Р. Гуревича, М. Жалдака, О. Спіріна, та ін. Теоретико-методичні аспекти розвитку творчого потенціалу, творчих здібностей особистості обґрунтовано в наукових працях таких учених, як: В. Мороз, Т. Фрицюк, Л. Харченко та ін.

Метою статті є характеристика змісту, форм та методів формування й розвитку творчих здібностей здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у процесі вивчення дисципліни «Технологічний практикум» на основі власного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Таємниця творчості сягає своїм корінням у сиву давнину становлення та розвитку людських знань, культури, цивілізації. Перші підходи, спроби силою розуму досягнути проблеми творчості знаходимо вже у філософії Стародавньої Греції. Платон (427-347 ст. до н.е.) вважав, що в основі творчості є світова душа. Він зазначав, що творчість є широким поняттям. Все, що викликає перехід від небуття в буття – це творчість, і, таким чином, створення будь-яких творів мистецтва, ремесла можна називати творчістю, а всіх утворювачів – творцями [1, С. 156-157].

В Античності творчість була вплетена безпосередньо у перетворювальну практичну діяльність. Праця ремісників на той час піднімалася до рівня творчості Г. Гегеля. Непересічні ідеї з проблеми творчості знаходимо у німецькій класичній філософії І. Канта, Г. Гегеля, І. Фіхте, Л. Фейєрбаха. Основні ідеї щодо пізнання творчості та розвитку науки викладені І. Кантом у працях: «Критика чистого розуму», «Критика практичного розуму», «Критика здібностей суджень». Г. Гегель розглядає творчість як діяльність, що народжує світ. Діяльність проявляється як самодіяльність, тобто як діяльність, що виникає на ґрунті внутрішніх протилежностей [2].

Визначальним у Антропологічній Концепції Л. Фейєрбаха є зорієнтованість творчості на буденне життя людини. Л. Фейєрбах розглядає творчість не лише в логіко-гносеологічному аспекті, а й прагне охопити її в єдності духовного (чуття, розум, душа) і життєвих явищ (воля, самоздійснення, потреба, енергія тощо). Основою творчої самодіяльності є чуттєва діяльність людини і природи. Процес творчості здійснюється через синтез чуттєвого буття, безпосереднього предметного світу, мислення, розуму. Синтезуючим початком, об'єднуючим універсальним фактором розуму і чуттєвого світу є людина. Плідні ідеї в історії теоретичної думки, яка охоплює проблеми творчості, залишили представники української філософії (Г. Сковорода (1722-1794) та І. Франко (1856-1916)). Особливу роль у становленні і вирішенні проблеми творчості належить І. Франку, зокрема, він зосереджує свої дослідження на питаннях психології відкриття, ролі свідомого і неусвідомленого у творчому процесі, асоціативної діяльності як творчості [3, С. 17].

Сутність природи творчості науковцями тлумачиться неоднозначно. Проте, більшість з них схильні до визначення творчості як свідомої, цілеспрямованої діяльності людини, спрямованої на пізнання і переосмислення явищ дійсності, створення нових, оригінальних задумів, предметів, витворів, які досі не існували [4, С. 326.]. Педагогічний словник також відображає загальне трактування творчості як діяльності, результатом якої є створення нових матеріальних і духовних цінностей. На думку В. Антинець, під творчістю слід розуміти здатність людини створювати з наявного матеріалу дійсно нову реальність. Це можливо на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу, оскільки відповідає суспільним та особистим потребам і має прогресивний характер. [5, С. 280]. Український психолог В. Моляко, розкриваючи сутність творчості, зазначає, що під творчістю слід розуміти процес створення чогось нового для даного суб'єкта. Тому, зрозуміло, що творчість у цій чи іншій формі не є талантом «особливої людини», вона доступна кожному, адже кожний може створити щось нове, збагатити новим змістом певну ідею [6, С. 2-9].

На думку багатьох дослідників (О. Антонова, Н. Будій, Н. Іщенко, В. Моляко), поняття «творчість», «творчі здібності» потрібно пов'язувати з процесом діяльності людини. Саме у процесі діяльності виявляється творчість і лише у певній справі людина здатна виявляти творчі здібності. Виявляти свої здібності творчо особистість може у різних сферах, зокрема, О. Антонова визначає, що можуть бути різні творчості: художня, наукова, технічна творчість.

Відомий психолог В. Костюк виокремлює такі властивості творчої особистості як: інтерес і тяжіння до певної галузі знань, які у багатьох

виникають ще у дитячому віці, зосередженість на процесі творчої діяльності, спрямованість на певному напрямі діяльності; високий рівень працелюбності та працездатності особистості; підпорядкованість ідей власній мотивації, стійкість, стійкий характер цих ідей, виявлення особистістю завзятості, наполегливості, впертості, захоплення своєю роботою та ін. [7, С. 26].

Здібності – це індивідуально-психологічні особливості людини, що забезпечують їй здатність швидко оволодівати певним видом діяльності та ефективно її виконувати.

Творчі здібності особистості є симбіозом психічних і фізичних властивостей, що виявляються у тих чи інших видах творчої діяльності та передбачають здатність прогнозувати свої майбутні дії, вміння попередньо їх планувати, організовувати завдяки розвиненому творчому мисленню. Творчі здібності характеризують такі складові, як: гнучкість розуму, здатність до продукування нових ідей, створення нових продуктів.

Творчі здібності не гарантують творчих здобутків, для цього потрібні певні умови-чинники: мотивація, воля, розвинене творче мислення, розвивальне середовище, творча діяльність, рефлексія.

Особливості аналізу проблеми формування творчих здібностей майбутніх вчителів трудового навчання і технологій визначаються тим змістом, яке вкладається у це поняття. Творчі здібності, на нашу думку, слід розглядати як риси та властивості особистості, які є умовами виявлення нею творчості. На нашу думку, творчі здібності вчителя трудового навчання та технологій – це симбіоз властивостей і рис характеру, які зумовлюють міру їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності, рівень результативності цієї діяльності.

Загалом, пов'язуючи свою професійну діяльність із технологічною галуззю, майбутні вчителі трудового навчання і технологій повинні володіти значним рівнем розвитку творчих здібностей та мати потенціал і бажання їх розвивати й вдосконалювати, бути відкритими до інновацій, стати у процесі здобуття освіти не ретрансляторами існуючих технік та технологій, а креативними генераторами нових. Розвиток технічної творчості передбачає формування в особистості майбутнього педагога відповідних моральних якостей (цілеспрямованості, наполегливості, активності, працелюбності), ерудиції, відповідального ставлення до праці, умінь і навичок творчо застосовувати набуті знання із загальних та спеціальних дисциплін на практиці у нових ситуаціях.

На основі проведеного аналізу наукових джерел та експериментального дослідження зі здобувачами освіти спеціальності «014.10 Середня освіта (Трудове навчання та технології)» в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, нами визначена структура творчих здібностей

майбутнього вчителя трудового навчання та технологій. До основних компонентів належать: емоційний, мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-практичний та рефлексивний компоненти (рис. 1). Розкриємо більш детально зміст окреслених компонентів та особливості їх формування у процесі вивчення дисципліни «Технологічний практикум» (викладається протягом чотирьох семестрів у формі лекцій, практичних та лабораторних занять) та оволодіння, як один із результатів, здатністю генерувати нові ідеї, виявляти, ставити та вирішувати проблеми, адаптуватися й діяти в новій ситуації, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, здатністю до організації технічної та художньо-творчої діяльності для набуття знань й умінь з формотворення, колористики й орнаментики, художнього малюнка, пластичного мистецтва, технологіями художньої обробки матеріалів.

У процесі вивчення освітньої компоненти «Технологічний практикум» роль педагога полягає у тому, щоб допомогти, мотивувати, заохочувати студентів до набуття знань і вмінь з технологічних процесів обробки різноманітних матеріалів, професійних умінь та навичок роботи з інструментами, приладами та технологічним обладнанням, їх якісної оцінки, розуміння механічних, хімічних та біологічних технологій та їх залежність від змін, що відбуваються з матеріалами під впливом технологічних факторів; формувати здатність творчо підходити до трудової діяльності, глибоко аналізувати виробничі процеси, виготовляти вироби за допомогою ручних інструментів, верстатів, додаткового технологічного обладнання.

Рис. 1. Компоненти творчих здібностей

Отже, мотиваційний компонент творчих здібностей майбутнього вчителя трудового навчання та технологій поєднує мотиви, цілі, інтереси та потреби, передбачає бажання займатися творчістю в процесі навчання та у позанавчальній діяльності, продукування нових образів, сюжетів, креативне

поєднання і застосування технік роботи з різними матеріалами. Зазначений компонент ефективно формується на початку вивчення дисципліни у процесі використання під час лекцій фрагментів мотивуючих кейсів із прикладами досягнень сучасної науки і техніки, розвитку технологій, історій успіху відомих брендів. Крім того, кожен майбутній вчитель трудового навчання та технологій на початку вивчення спеціальних дисциплін складає «блок-карту очікувань», у якій після ознайомлення зі структурою освітньої компоненти, окреслює очікування після її вивчення та проводить моніторинг результатів наприкінці кожного семестру.

Емоційний компонент творчих здібностей представлений позитивним ставленням до обраного фаху та здійснюваної діяльності, до власних емоційних переживань у процесі творчої діяльності. Важливо, щоб студент отримував позитивні емоції у процесі створення творчого продукту та прагнув реалізувати себе у творчості. Актуалізація даного компоненту відбувається більшою мірою під час проєктної діяльності – акцентується увага на обов'язковому врахуванні не лише практичної, а й естетичної доцільності виробу.

Складовими когнітивного компоненту є знання (результати засвоєння освітніх компонент, спрямованих на розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців), уміння (здатність успішно виготовляти вироби, виконувати проєкти, застосовувати техніки і технології) та навички (успішне виконання творчих завдань без контролю з боку свідомості). Ефективність реалізації когнітивного компоненту перевіряємо зрізом показників на початку та наприкінці вивчення дисципліни шляхом поєднання методів асоціативного сприймання та інформаційно-комунікаційних технологій: спираючись на наявні знання та культурний досвід, студент генерує нестандартні рішення запропонованих завдань, які повинні відрізнятися новизною і неповторністю, що свідчитиме про розвиток його творчих здібностей. А саме, майбутнім педагогам пропонується певна техніка або технологія і за 5-7 хвилин вони повинні обґрунтувати та графічно зобразити на гаджеті її стандартне і нестандартне застосування. Оцінюється швидкість виконання завдання, кількість та оригінальність запропонованих варіантів нестандартного застосування технік та технологій роботи із різними матеріалами. Відповідні показники наприкінці вивчення дисципліни на 35-40 % вищі, ніж на початку.

Діяльнісно-практичний компонент розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів трудового навчання та технологій найбільш яскраво виражається під час практичних і лабораторних занять, де здобувач, виконуючи роботи на обладнанні, готуючи теоретичний матеріал, виконуючи проєкти, має можливість його активно продемонструвати. Однією із ефективних форм роботи є проєктна діяльність, яка сприяє розвитку творчої

особистості, спрямована на впровадження нею власних ідей, виготовлення виробів, моделей, конструкцій, пристосувань тощо, виходячи з виникаючих потреб суспільства та на рівні можливостей здобувача. На практичних заняттях, як правило, здійснюються перші два етапи втілення проєкту: організаційно-підготовчий (проведення міні-маркетингового дослідження, вибір й обґрунтування проєкту) та конструкторський (аналіз етапів діяльності та оптимального варіанту конструкції виробу, підбір матеріалу, планування технологічного процесу, розробка конструкторсько-технологічної документації). На лабораторних заняттях виконуються технологічний (виконання технологічних операцій, передбачених запланованим технологічним процесом з дотриманням правил техніки безпеки) і заключний (контроль і випробування виробу, за потреби корекція конструкторсько-технологічної документації, економічне обґрунтування та екологічна оцінка проєкту і його захист) етапи. Як правило, захист проєкту відбувається у вигляді презентації та зберігається у кабінеті здобувача в хмарному середовищі, що дозволяє аналізувати й порівнювати рівень виконання робіт протягом часу вивчення дисципліни.

Підвищення якості професійно-практичної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій з боку професорсько-викладацького складу забезпечується врахуванням у системі підготовки принципів навчання, таких як: неперервності, орієнтації на творчу діяльність та неповторність особистості кожного здобувача, забезпечення диференційованого й індивідуально-творчого підходу до його формування.

Рефлексивний компонент розвитку творчих здібностей досліджуваних фахівців передбачає пізнання і аналіз студентом явищ власної свідомості і діяльності, самоаналіз, самопізнання, самооцінку і самоконтроль кінцевих результатів творчої діяльності, здійснюваної у процесі навчання. Результатом є вироблення програми вимог до себе, до процесу і результатів діяльності.

Отже, на сучасному етапі підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій та розвитку їх творчих здібностей, ефективними є проєктні технології, активний діалог під час обговорення теоретичних питань, міні-дослідження, відео-кейси, блок-карти.

Крім компонентів науковці та педагоги-практики виділяють певні етапи розвитку творчих здібностей у навчально-виховному процесі: перший – репродуктивний, що передбачає пряме відтворення особистістю знань та засобів діяльності за запропонованим зразком. Відбувається розвиток когнітивної сфери особистості, зокрема, – механічної пам'яті, наочно-дієвого та наочно-образного мислення, набуваються певні знання, навички, що закріплюються на рівні базових вмінь. Наступний – конструктивний, що передбачає перетворення набутих знань – перенесення закріплених способів

розв'язання завдань у схожих за типом задачах, розвиток абстрактного мислення, репродуктивної уяви, здатності до аналітико-синтетичної діяльності. Третій визначається появою творчого характеру діяльності: евристичного мислення, творчої уяви, нових алгоритмів вирішення задач, людина творчо використовує знання в нових нестандартних ситуаціях [8, С. 31-42].

Висновки. Вивчення наявного стану проблеми підготовки вчителів трудового навчання і технологій підтверджує необхідність приділення особливої уваги розвитку творчих здібностей у здобувачів вищої освіти у процесі навчання. Проблеми реального життя потребують підвищення рівня якості не лише знань, а й практичної підготовки фахівців робітничих професій. Кадрова проблема підготовки вчителів трудового навчання була і залишається актуальною. Досягти необхідного результату можливо за умов: моніторингу потреб суспільства в учителях трудового навчання і технологій; профвідбору та відбору творчої молоді до закладів вищої освіти, створення творчого середовища у закладах вищої освіти та забезпечення їх матеріально-технічною базою. З'ясовано, що творча праця є найбільш продуктивною, ефективною, а тому педагогічна творчість стає засобом формування індивідуальності, яка здатна творчо мислити, самостійно приймати рішення, брати активну участь у житті суспільства, вирішувати складні проблеми сьогодення, адаптуватися в умовах ринку, забезпечувати конкурентоспроможність держави і свою особисто.

Перспективним у подальшому дослідженні окресленою нами проблеми вбачаємо обґрунтування наукових засад створення творчого середовища для підготовки майбутніх вчителів трудового навчання та технологій у закладах вищої освіти.

Література:

1. Туриніна О. Л. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 160 с.
2. Гегель Г. Феноменологія духу. Київ : Фоліо, 2019. 476 с.
3. Франко І. Із секретів поетичної творчості. Київ, 1969.
4. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Пед. думка, 2001. 516 с.
5. Антинець В. П. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як основа креативної особистості // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 125. С. 279-282.
6. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. Обдарована дитина. 2004. № 5. С. 2-9.
7. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. Київ : Радянська школа, 1976. 271 с.
8. Музика О. Л. Розвиток здібностей і розвиток особистості // Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / [за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики]. Житомир: Вид-во Рута, 2006. С. 31-42.

References:

1. Turykina, O.L. (2007). *Psychology of creativity*: navch. posib. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].

2. Hegel, H. (2019). *Fenomenolohiya dukhu [Phenomenology of spirit]*. Kyiv: Folio [in Ukrainian].
3. Franko, I. (1969). *Iz sekretiv poetychnoyi tvorchosti [From the secrets of poetic creativity]*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Yarmachenko, M.D. (Eds.). (2001). *Pedahohichnyy slovnyk [Pedagogical dictionary]*. Kyiv: Ped. dumka [in Ukrainian].
5. Antynets, V.P. (2015). Rozvytok tvorchykh zdibnostey uchniv pochatkovykh klasiv yak osnova kreatyvnoyi osobystosti [Development of creative abilities of primary school students as the basic of a creative personality]. *Visnyk Chernihivs'koho national'noho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv national pedagogical university. Pedagogical science series, 125, 279-282* [in Ukrainian].
6. Mol'yako, V.O. (2004). Psykholohichna teoriya tvorchosti [Psychological theory of creativity]. *Obdarovana dytna – A gifted child, 5, 2-9* [in Ukrainian].
7. Kost'uk, H.S. (Eds.). (1976). *Vikova psykhologhiya [Age psychology]*. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
8. Muzyka, O.L. (2006). Rozvytok zdibnostey I rozvytok osobystosti [Development of abilities and personality development]. *Zdibnosti, tvorchist', obdarovanist': teoriya, metodyka, rezul'taty doslidzhen' – Abilities, creativity, giftedness: theory, methodology, research results. Zhytomyr: Vyd-vo Ruta, 31-42* [in Ukrainian].